

СТАНОВИЩЕ

на доц. д-р Маргарит Маргаритов Дамянов, Секция по тракийска археология към
Националния археологически институт с музей при БАН,

член на Научно жури, утвърдено със заповед на г-н Ректора на СУ „Св. Климент
Охридски“ (№ РД-38-407/ 14.07.2024), по конкурс за заемане на академичната
длъжност „доцент“ по професионално направление 2.2. История и археология
(Археология – Тракийска археология), обявен в ДВ бр. 55/ 28.06.2024 г.

В обявения конкурс, организиран по заявка на Факултетния съвет на Исторически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ за нуждите на Катедрата по Археология, единствен кандидат е гл. ас. д-р Никола Петров Теодосиев. Спазени са изискванията от Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България, като депозираната справка показва, че кандидатът отговаря на минималните национални изисквания по чл. 26, ал. 2, 3 и 5.

Никола Теодосиев завършва специалност Археология във ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“ през 1991 г. с диплома за магистър. От 1992 до 1995 г. е докторант в катедра Археология към ИФ на СУ Св. „Климент Охридски“, като през 1998 г. защитава дисертация на тема „Северозападна Тракия през V – I в. пр. Хр.“ (с научен ръководител проф. д-р Людмил Гетов). От 1995 г. е асистент, а от 1998 г. – главен асистент в катедра Археология към ИФ на СУ.

Кандидатът участва в конкурса с хабилитационен труд, още една монография (издадена на английски език докторска дисертация) и седем студии и статии, публикувани в международни издания, включително реферирани и индексирани. Представените публикации са само малка част от общия списък, представен от кандидата, включващ още 63 статии и студии (вкл. глави в тематични сборници), от които 17 в съавторство. Следва да се прибавят още 11 рецензии на книги в реферирани издания, както и един библиографски справочник, посветен на проучванията на келтската култура по днешните български земи (в съавторство, посочен в раздел „Книги и колективни монографии“). Това обемно научно творчество намира отражение и в многобройните цитирания, както показват приложените към документацията справки от *Google Scholar* и *Scopus*, от които Никола Теодосиев е подбрал за конкурса съвсем малък брой. Прави впечатление, че става дума за цитирания единствено на публикации, свързани с хабилитационния труд на кандидата и посветени на гробничната архитектура в древна Тракия.

Хабилитационният труд на Никола Теодосиев е със заглавие „Куполните гробници в Древна Тракия“ (София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2024, 182 стр.) и е резултат от дългогодишните му проучвания по тази тема. Състои се от кратък увод, три глави и един финален параграф (отделен като Заключение), към които са прибавени две приложения: аналитичен каталог на избрани куполни гробници (15 на брой) и списък на още 25 гробници, само с датировка и основна литература. Реално в

същината на темата въвежда Глава 1, „Произход на куполните гробници в Тракия“, където в самото начало са представени и разгледани критично първите теории за възникването на тези типични за Тракия паметници – като унаследили микенските традиции от късната бронзова епоха или като развили се от по-примитивни съоръжения от ранната желязна епоха. След като подчертава хронологическата разлика между микенските и тракийските паметници и очевидните антични гръцки влияния в прецизната конструкция на тракийските гробници и използваните строителни техники, авторът поставя тези хипотези в по-широк контекст, като са събрани примери за строеж и употреба на куполни гробници от всички съседни на Тракия области, от бронзовата до късната класическа епоха. Особено внимание е обърнато на Тесалия, където микенските практики на строеж и употреба на куполни гробници изглежда се съхраняват до късноархаичния или дори класическия период. Като потенциални предшественици на тракийските паметници са посочени късните (VI – V в. пр.Хр.) гробници при Фарсалос и Кранон, като се привеждат и други свидетелства за връзки между Тесалия и Тракия. Друг интересен пример е една разрушена куполна гробница при Дервени с дата в ранната елинистическа епоха. Авторът подчертава връзките между македонската и тракийската гробнична архитектура, макар да не се ангажира категорично с тезата, че в случая е по-вероятно да става дума за влияние от Тракия към Македония. В заключение Н. Теодосиев пише, че появата на куполните гробници в Тракия е комплексен процес, в който водеща е гръцката гробнична архитектура от късната бронзова епоха насетне. Главата със сигурност би спечелила от подобрени илюстрации на някои от коментираните паметници, които да позволят сравнение с тракийските гробници. В иначе много информативния и полезен текст следва да се отбележи отсъствието на коментар по отношение на една хипотеза, представена наскоро от Чавдар Цочев в неговия детайлен анализ на гробницата в Четиньова могила край Старосел (*Archäologischer Anzeiger* 2021, 2) – публикация, която присъства в цитираната библиография. Според Ч. Цочев е възможно въпросният паметник да е най-ранната куполна гробница в Тракия, изпълнена от гръцки архитект и комбинираща различни компоненти, но според специфичното задание на тракийския владетел, за който е построена; съответно гробницата при Старосел се явява и прототип на последвалата мода в строежа на подобни паметници. Тази хипотеза е подкрепена с аргументи и заслужава внимание.

Втората глава на монографията разглежда типологията, хронологията и разпространението на куполните гробници в Тракия. Гробниците са разделени на еднокамерни и многокамерни с множество детайлно определени подтипове. Коментирани са използваните строителни материали и техники, както и вариантите при изграждане на куполната камера. Обърнато е внимание на различните архитектурни елементи от екстериора и интериора на гробниците. В посветената на хронологията част Н. Теодосиев посочва като възможно най-ранен паметник гробницата при Ерикличе (по-точно Ериклидже) в дн. Турция, с дата около средата или в третата четвърт на IV в. пр.Хр., непосредствено преди македонското завоевание на Филип II. Тук отново отсъства коментар на предложената от Ч. Цочев дата (включително въз основа на открита керамика и амфори) на гробницата от Старосел – в периода 350 – 330 г. пр.Хр., по вероятно през първото десетилетие – заради политическия контекст преди

завоеванията на Филип II. Разцветът в строежа на куполни гробници е отнесен към последните десетилетия на IV и първите десетилетия на III в. пр.Хр., което съвпада с края на македонското владичество и възхода на тракийски царства, най-значимото от които е това на Севт III. Интересни са единичните по-късни елинистически примери в Родопите (Боровица и Равногор) и в Странджа, вече от римския период. Н. Теодосиев убедително извежда закономерностите в пространственото разпространение на куполните гробници – основно на юг от Стара Планина, на територията на Одриското царство, с особено голяма концентрация именно в района на Севтополис. Макар и дискутираща до голяма степен познати паметници, тази част от монографичното изследване също би спечелила от илюстрирането на поне част от тях.

Третата глава разглежда гробниците в политически, социален и религиозен контекст. В нея Н. Теодосиев разглежда куполните гробници първо като демонстрация на власт и богатство от страна на тракийския елит. Отново е подчертано, че строежът и употребата им се отнасят основно към времето на Александър Велики и Лизимах и се разпространяват най-вече в територии, които са в най-активни контакти с Гърция, Македония и Анатолия – т.е. става дума за включване на Тракия в по-голям феномен в рамките на античния свят. Направен е преглед на данните за религиозните вярвания при траките, евентуално обуславящи възприемането на владетелската гробница като хероон, съответно нейното монументализиране и превръщане в сакрално пространство. Коментирани са конкретни паметници с данни за продължително използване и допълнителни практики, които могат да се тълкуват като свидетелство за хероизиране на покойника.

Заключителният параграф отново акцентира върху уникалността на Тракия като област с толкова голяма концентрация на куполни гробници, като в същото време те са специфично отражение на контактите на Тракия с античния свят през динамичния период на къснокласическата и ранноелинистическата епоха.

Следва аналитичен каталог на 15 куполни гробници, който заема над половината от обема на книгата. Паметниците са подбрани въз основа на факта, че са по-малко известни и коментирани в съществуващата литература, като представянето на всеки един включва история на проучването, описание на могилата и гробницата, данни за евентуално погребение, находки и датировка. Натрупаните и анализирани в книгата данни позволяват нов поглед към коментираните гробници, включително уточняване на тяхната датировка. Тази част е изключително полезна и позволява адекватното включване на паметниците в голямата тема за куполните гробници в Тракия. В края на хабилюционния труд има списък на още 25 гробници, за които е посочена датировка и подбрана литература (в азбучен ред от Александрово до Янково). Без съмнение книгата на Никола Теодосиев е полезно и приносно изследване върху тези най-разпознаваеми тракийски паметници, което ясно очертава тяхното място – хронологическо, пространствено и културно – в развитието на Тракия през IV – III в. пр.Хр.

Останалите публикации, с които Никола Теодосиев участва в конкурса, илюстрират значително по-широките му научни интереси към различни аспекти на древна Тракия. Сред тях присъстват както всеобхватно изследване върху конкретен

район от Тракия (Приложение 2 – публикуваната в поредицата *British Archaeological Reports* дисертация на кандидата), така и детайлни коментари върху конкретни предмети (Приложение 5 – анализ на два разновременни съда с дионисови сцени) или разглеждане на група паметници в широк контекст (Приложения 3 и 4 – посветени на златните маски от късноархаични некрополи в южните части на Централните Балкани). Сред разностранните интереси на кандидата, илюстрирани от пълния списък с публикации, се откроява и интересът към тракийската религия, като сред представените за конкурса текстове присъства и един анализ на надписа от Кьолмен (Приложение 7); въпреки някои неточни твърдения, например касаещи датировката на могилите при Кьолмен, заслужава внимание разглеждането на надписа в контекста гръцката колонизация в Черно море.

Прави впечатление една група статии и студии, посветени на древна Тракия като цяло. Сред тях се откроява обемната студия *Ancient Thrace during the First Millennium BC* (Приложение 6), умело синтезирала съществуващата към този момент информация за различни аспекти от тракийската култура през ранно- и късножелязната епоха и придружена с обширна библиография. Значително по-краткият текст *Ancient Thrace Between the East and the West* (Приложение 8) пък акцентира основно върху контактите на древна Тракия с околните древни култури. Дългогодишната преподавателска дейност на Никола Теодосиев, макар да не е сред акцентите в представената документация, със сигурност е допринесла за този широк поглед към историята и археологията на Древна Тракия. В нито една от публикациите не съм забелязал елементи на плагиатство.

Към научната биография на Никола Теодосиев следва да се прибави и участието му в няколко редакционни колегии на международни издания: на реферираното научно списание *Ancient West and East* и неговите суплементи *Colloquia Antiqua* (по-рано *Colloquia Pontica*), както и на *Fasti Online*.

В заключение, разностранната дейност на кандидата ми дава основание да гласувам положително за присъждането на гл. ас. д-р Никола Теодосиев на академичната длъжност „доцент“.

София, 10 ноември 2024 г.

доц. д-р Маргарит Дамянов